

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: tòd, *tossera* (cf. infra), *tros*, *tossal*, *trossal*, *tussal*, *tossalet*, *tussalet*, *tossa*, *fer tossa*, *tossol*, *tossonell*, *tautxa*, *tautja*, *tauig*, *tauig*, *totxa*, *totxera*, *totxar*, *totxaret*, *totxal*, *totxo*, *totxada*, *atotxegar*, *tautxol*, *tautx*, *atotxar-se*, ⁵ *+tossier*, *tossol* (cf. supra), *tossoló*, *tossaló*, *tossolar*, *estossolar-se*, *tossar*, *tosseiar*, *tosseiar*, *trussar*, *tussar*, *tussa*, *tossut*, *tossuderia*, *tossuneria*, *tudossaria*, *tudossa*, ¹⁰ *+tuddòs*, *entossudir*, *entossunir*, *entossudiment*, *desentossudir-se*, *reïdòs*, *retossut*, *atossar-se*, *atossat*, *entossar-se*, *estossar*, *estossinar*, *estossinada*, *estossador*, *tossada*, *tossades*, ¹⁰ *+tossador*, *tossalar*, *tossalera*, *tossarró*, *tossera* (cf. supra), *tosseria*, *tosset*, *tossot*, *totxada*, *entotxada*, *entotxarar*, ¹⁰ *+totxana*.

Tosa, *tosal*, V. *tondre*

TOSC, mot comú a les tres llengües romàniques de la Península, i no estrany al gallo-romànic, probablement provinent del ll. vg. TŪSCUS 'dissolut, desvergonyat', 'vil', per al·lusió a la gent baixa o llibertina que vivia en el *Vicus Tuscus* o barri etrusc de Roma. □ 1.ª doc.: *tosca* f. 1322; *pedra tosca*, 1575; *persona tosca*, S. XVII.

L'afrontació entre Morella i Cervera del Maestre ²⁵ passava «a una roqua de *tosqua* croada, que és ora [‘vora’] del camí», c. l'a. 1322, lleigeixo en el Llibre de Privilegis de Sant Mateu del Maestrat (1961). «Pedra gran o roca: saxum, rupes; pedra borda: lapis rudis; pedra *tosca*: pumex; pedra de riu: lapis fluvialilis», «allivellar ---; a llivell ---; a fals escayre o evehit ---; endolcir: *polire*, *levigare*; la *tosca* per endolcir: pumex; pedra endolcida: *lapis pumicatus*; ---», OPou (*ThPu.*, 3, 5). «En quant al convent, té uns prou espayosos claustros a la caputxina, ab una cisterna al mitg, treballeda de primor, per mà de un Caputxí, de vârios dibuxos de *pedra tosca*, y figuras de sants de barro pintats ---», «una muntanya de Montserrat --- de *pedra tosca*, molt polida, excepto no ser-hi figurat lo monestir», B. de Maldà (*Excurs.*, 36; *Coll. B. V.*, ⁴⁰ 180).

Ja es deu referir a la *tosca* 'pumex' el rim *tosca* entre els de *o* tancada, que figura en el *Dicc.* de JMarc (rimant amb *fosca*, *mosca*, *losca*, lín. 333) i en el d'Aversó, car no essent-hi el masculí *tosc*, deu traçar-se del substantiu i no de l'adjectiu. ⁴⁵

Aplicat a persones, no en tenim notícia catalana, fins al *DTò.* (1647): «*tosca cosa*: ignorant, ignarus, rudis». L'usà sovint el B. de Maldà en descripcions de monuments: «en quant a la Fachada de la Seu, és *tosca* sa obra, comensats los pedestals per la prosecució de dita Fachada ---»; «casí recient acabat és lo campanar, al costat de la fachada de la iglésia, encara *tosca* la paret de dita fachada, per no ser allisada la paret ---»; i en masculí, amb terminació acastellanada: «dit frontis queda *tosco* desde sobre dels capitells y cornisa ---»; «la nova iglésia dels --- escolapios, trayent a la Rambla son frontis, ab una bella portalada --- quedant lo demés *tosco*, ab un òvul sobre del portal ---» (*Excurs.*, 11, 115, 32, 63). ⁶⁰

En nobles frases dels escr. Renaix: «Com dóna forsas N. Senyor si les hi demanam de cor, ni a ma llengua *tosca* y mal enrahonada li faltaren paraulas d'amor y resignació per anar-li dihent --- bé que no eran necessàries, perquè ella me'n ensenyava a mi de més encesas ---», Verdaguer 1871, carta a MrnAguiló explicant-li la mort de la seva mare (*Epist.*, Casac. i, 98.3f.). Ja l'usava a l'esborrall de l'*Atl.* de 1867: «ab ses ramudes armes y troncs de roure *toscos* / semblan brugentes ones d'arrasadora mar, / que transportats pels ayres los rebollars y boscos / ---» III, 38a (estrofa suprimida en la versió de 1877); «Troba Colon navilis, y en llur *tosca* / ala, afrontant, magnànim, la mar fosca, / la humanitat li dóna 'l nom de boig / --- / com Moysès per les aygües del Mar Roig» xi, 33a.

«Sola, presa per gent *tosca*, / mon patí ha passat de ratlla, / dintre aquella estància fosca / ---», Pitarra (*C. dels Tres Dragons*, *Gatades* i, 182). «Les rònegues parets de casa meva, que, blanques i *tosques* com són, me semblen més polides que la flor de l'ametlla», EmVilanova (*Entre Fam.*, 68; i d'ell també *Esc. Barcelonines*, 78.8f.).

I en altres autors. «La joveneta no hi veu, / la mare viuda és baldada / --- / I doncs, amb tanta dissort, / la pobre jove no es queixa: / fins un somrís de conhort / quasi mai sa cara deixa, / sa cara de *tosc* perfil / que internament illumina / la gràcia casta i humil / d'una verge bizantina / ---», Costa (*Candor*, v. 9, *Trad.*, *IdOr*, 85). En el món totalitari, els «nous déus ens semblen bruts, *toscos*, pudents ---», Coromines (*O. C.*, 1238a3f.). «*Enrajolar de fi*: solar con ladrillos raspados; en Catalunya no los raspan porque los labran afinados; *enrajolar de tosc*: solar con ladrillos *toscos*», *DBal.* «Gent valenta e *tosca*: un escamot de guerrers» encara que les cobles de Jaume Febrer (estr. 97) són una falsificació del S. XVIII es pot citar com a mostra de l'ús del mot en aqueix temps.

Aplicat a la pedra i a l'aigua que té *tosca* és un mot fonament arrelat en el parlar de la nostra pagesia, en tot el nostre domini lingüístic, per tot pronunciat amb o tancada; el substantiu femení el seguim fins al cim dels nostres Pirineus: a la Vall Ferrera «la solera del foen la fan de *tòska*» Tor (132). Més singular em resultà veure que a l'alt Emp. es diu com a adjectiu de l'aigua: «El Salt de la Caula és d'aiga *tòska*» (Boadella, 1939).

Normal, com a nom substantiu de la pedra, ho trobem en la toponímia de tots els dominis de la llengua, com a nom de barrancs, fonts, penyes etc.; ja de ben antic, car en una descripció de l'afrontació entre Morella i Cervera del Maestrat, c. l'a. 1322, deia que anava «a una roqua de *tosqua* croada, que és (*vjora* del camí) (llegit en el Llibre de Privilegis de St. Mateu, fº 38). El Grau de la *tòska* guanya els cingles de Vallcebre a l'alt Berguedà; la Rasa de la *Tòska*, una de les més feréstegues, a Riner. La font del Socalç, damunt de St. Aniol de Finestres, salta per un cingle que és tot de *tòska* (1964, 1969, 1985). *Font de la tòska* V. d'Assua, a Seurí, entre el poble i Olb; *Font de la Tosca* a Taüll tirant a Ginebrell; Cova i Font de